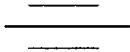

csoportban. A gondolkodási folyamatot megbeszélés követi, amely lehet: páros, csoportos, frontális. A megbeszélés, egymás gondolatainak megismerése és mérlegelése, a téma kritikai áttekintésére nyújt lehetőséget.

Fürt-ábra: olyan grafikai szervező, amely gondolatok, információk, fogalmak és a közöttük teremthető kapcsolatok feltárását mutatja egy adott téma (szó, kifejezés) vonatkozásában. Készíthető egyénileg, párban, csoportban a meglévő tudás összegyűjtésére vagy új asszociációk kiépítésére, esetleg összefoglaló tudáshálóként. Ha az ismeret összefoglalására használjuk a fürt-ábrát, akkor rendszert építünk a fogalmakból és összefüggésekből. A tudás rendszerbe építése így elmélyíti a megértést, segíti a hosszú távú rögzítést.

Fogalomtáblázat: a gondolati folyamatokat láthatóvá tevő vizuális eszköz, grafikai szervező. Lehetőséget kínál a tanulóknak ahhoz, hogy ismereteit felidézze, rendszerezze. Segít a szelektálásban, az analízisben, az összehasonlításban, az összefüggések megvilágításában.

DR. H. TÓTH ISTVÁN kandidátus
egyetemi vendégoktató
Lomonosov Egyetem
Moszkva

Olvassuk együtt!

Petelei István: Csifó fráter és a lova

Az író, Petelei István (1852–1910) a méltatlanul elfeledett magyar írók körébe tartozik, pedig világirodalmi mértékkel mérve is a századforduló legjelentősebb hazai, műfajteremtő alkotói közé tartozott. Ma már a nevét sem ismeri az átlagos olvasóközönség.

De ki is volt Petelei István?

Erdélyi örmény-székely keverék családban született 1852. szeptember 13-án. Élete nagy részét Kolozsvárt és Marosvásárhelyt élte le. Író, hírlapíró, aki 1886-ban megindította és szerkesztette a „Kolozsvár” című lapot. Elismert, olvasott íróként sem igen publikált fővárosi lapokban. 1888-ban ő hívta életre az Erdélyi Irodalmi Társaságot. Az olvasás, a nyelvtudás, a művészetek szeretetét s pártfogását otthonról, sokgyermekes családjából vitte magával. Filozófiai és teológiai problémák foglalkoztatták, ám ezeknek hirtelen hátat fordítva az építészet iránt érdeklődött a pesti műegyetemen. E tapogatózás, említésre érdemes kísérlet után a történelem és a régészet foglalkoztatta a bölcsészkaron. Az innen továbbragadó új élmény sem sokáig váratozt magára, ez lesz a természettudomány. DARWINNAK a leszármazással kapcsolatos tanai nyomán egészen közel került ahhoz a biológiai determinushoz – hitvallója is lett –, amely az idiótájt ZOLA naturalizmusát formálta. Ám ifjúsága ezen eszméitől Petelei később eltávolodott.

Az 1880-as évektől fellépők, egy új nemzedék: GOZSDU ELEK, PETELEI ISTVÁN, GÁRDONYI GÉZA, PAPP DÁNIEL, TÖMÖRKÉNY ISTVÁN mellett BRÓDY SÁNDOR a társadalom valóságos problémáit felölelő, az élet valódi képét mutató realizmus jelszavát vallották. E prózaírók alkotói munkafolyamatát bizonyíthatóan TURGENYEV szelleme hatotta át, eszméi, művészi módszerei otthonra leltek a magyar novellisták körében is.

Ebben az időben a magyar regény világában is új fejezet van kibontakozóban, hiszen sor kerül a lélektani valóság behatóbb megismerésére, sőt feltárására, a társadalmi problémák új szempontú megközelítésére, elemzésére. A 19. század végének olyan új irányzata, mint a köl-

tészeti szimbolizmus – és annak prózai párhuzamai – szükségesnek mutatkozott a magyar irodalomban is. Ekkortájt növekszik meg a novella szerepe. Mire alkalmas ez a műfaj? Kétségtelenül a drámaibb, a tömöritettebb, a kifejezés új eszközeivel élő mondanivaló megszólaltatásra képes ez, az irodalmunkban is reprezentatív műfajjá váló közlési forma. Méltó párjává formálódott líránk, hiszen világirodalmi színvonalú alkotások születtek, így Petelei István művészetében is, aki mint író a kisepikának, közelebbről a *tárcanovellának* és a *karcolatnak*, a *rajznak* volt kitűnő mestere.

Tanári diplomával érkezett vissza Erdélybe Petelei, fásztotta őt Budapest zaja, az elidegenítő tülekedés, s ezután a „nép-nemzeti irodalom” eszményeit mint szellemi örökséget akarta kamatoztatni új törekvései kimunkálásában. 1880–91 között felváltva szerkesztette a „Kelet”-et, a „Kolozsvár”-t, a „Kolozsvári Közlöny”-t. Hamarosan azonban csak az irodalomnak szentelte alkotó energiáit. Életszerű, igazi figurákat teremtett. Tragikus hangvételű novellái dinamizmusukkal ragadják meg a mai olvasót is. A fegyelmezetten szűkszavú író valóságábrázoló igénnyel fordult a korabeli társadalmi problémák felé, amelyekről szépítés és illúziók nélkül, megrázóan, tömör, lírai hangon szólt. Műveinek színhelye többnyire a Székelyföld. Elsősorban az erdélyi kisvárosok és falvak, illetőleg a bennük élő polgárság és parasztság életét tárta fel. Szatirikusan mutatta be a polgárság olyan tulajdonságait, amelyeket a műveltség hozott kapcsolatba, nevezetesen az úrhatnamságukat, a pöffeszkedésüket. Ugyanakkor mély együttérzéssel ábrázolta a társadalomból kizártak, a törvénytelen gyermekek sorsa mellett a kismizmizett erdélyi falusi nép életét. Ezek a hősei póztalanok, egyszerűek, dolgozók, az életük gyakran lemondással, halállal, lelki megsemmisüléssel fejeződik be. A pénz megrontó hatalmát különösen az elbukott, lejtőre jutott lányok sorsában látatja, így a „Gát a lejtőn” vagy a „Csikos szötte”-ben. Az 1894-ből való „Mezőségi út” című kitűnő, irgalmatlanul őszinte, merész hangú *útjegyzetében*, *szociográfiájában* számolt be a 19. század vége parasztságának problémáiról. Mindezekkel együtt a finom lélekrajz s a komor, tragikus balladai szerkesztés és hangulat is jellemzi írásait. Egyetlen regénye, az „Egy asszonyért” történelmi regény. Petelei írásait szerzőjük életében tartózkodóan fogadták. Úgy vélekedtek – többek mellett maga GYULAI PÁL is, aki rendíthetetlenül és kérlelhetetlenül „sötétenlátás”-sal vádolta őt –, hogy a Petelei által ábrázolt világ szükségtelenül komor, bizonyára (így a kortársi polgári irodalombírálok) az író beteges lelkialkata miatt.

Kéri József, az író avatott ismerője így foglalta össze meglátásait: „Petelei mély érzése, őszinte, becsületes igazságérzete, a szegények, elesettek iránt tanúsított humanizmusa, meleg együttérzése új szint jelent a magyar realista irodalomban.” Hogy vérbeli realista, kitűnik az a Jakab Ödönhöz 1880. augusztus 1-jén keltezett leveléből is: „Várj csak Ödön! Megéred te még azt, hogy az én kisvárosi életképeimet olvasni fogod. Turgenyev írt az erdőről. Ő az erdőt ismerte. A vadakat és a madarakat. Én a városról írok. Ezt én ismerem: vadaival, madaraival egyetemben!”

Gyakorta szokás Petelei művészetében felfedezni, meglátni a hasonlóságot CSEHOVVAL, TURGENYEVVEL, esetenként még az ifjú GORKIJjal is. A műfaji megoldás mellett az egyszerű kisemberek szomorúságának, apró örömeinek ábrázolásában is sok a rokon vonás CSEHOV világa, TURGENYEV udvarházai, GORKIJ éjjeli menedékhelyeinek lakói és Petelei írásművésze között.

Diószegi András a korszak reprezentatív műfajáról, a novelláról értekezvén azt tárja fel, hogy miért éppen ebben alkothatott kiváló irodalmunk legnyomasztóbb hangvételű írója. Az úgynevezett pszichológiai novella hőse – visszaemlékezvén – a cselekményt a múltban, tulajdonképpen előidejűen játssza, a „múlt” és „jövő” idősíkjá a homályban marad, ezáltal a kritikus pillanatnak, a „jelen” idejű végzet-tragédiának a beteljesülését láthatjuk, igazolja ezt az önmagával leszámoló Bogdán Gyuri története is. A tárcanovella egy alak vagy embercsoport

jellemének, sorsának a rövid, gyors cselekményes formában való bemutatására képes számtalan formai megoldással, jellemzője a hézagosság, ezáltal hasonlíthat a ballada kihagyásos, szaggatott, szuggesztív előadásmódjához; álljon majd itt példának okául Csifó fráter megható ragaszkodása!

Az elmondottakkal is kapcsolatban ekképpen írt NEMESKÜRTY ISTVÁN összegezést Petelei Istvánról. „tudatosan törekedett a lélektanilag részletesen indokolt, kerek, zárt beszélytípusra, amelyben tényleg remekelt is.”

Európai látókörű írónk novelláiban a hangsúly a külvilág eseményeiről a lélekben zajlókra esik. A kritikus pillanat kap döntő szerepet, lényegében tételmondatban a mű élén. HERCZEG GYULA „meredek kezdés”-nek minősíti ezt a megoldást. Az előkészítés hiánya figyelhető meg. a tagolatlan mondattal bizonyos feszültség, többnyire drámai vibráció érhető el. A cselekmény drámaian feszült pillanataiban nincs idő elmerülni részletes felvezetésben és monológban.

Petelei István a végső pillanattól indulva, a szereplő(k) lelkébe, emlékezetébe áthelyezve – transzponálva – pergeti vissza az eseményeket. Így születtek *balladisztikus novellái*, többek között „A tiszta ház”, a „Balogh Eszti elment...” (ezek a művek az író halála után kiadott „Elbeszélések”-ből ismertek), „A jutalom” (az 1880-as évekből való), a „Csifó fráter és a lova” (1905-ös keltezésű). Ezekben az írásaiban nem a mesék fantáziabirodalma kel életre, hanem a valóságos, a tapasztalati világ: egy élő, működő társadalom problémái, konfliktusai jelennek meg kendőzetlen őszinteséggel.

Mi lehet a rendezőelve az ímént felsorolt Petelei novelláknak? Mindenekelőtt a lélek vívódása, emellett az el nem törpülő hős láttatása, továbbá az útkeresés gyötrelmeinek ábrázolása. A hősök – a külső mozzanatok hatására – régi ömagukból kifordulnak, rögeszmével telítődnek, s végül a pusztulás, az értécsökkenés zárja a lelki folyamatok ábrázolását.

A fentebb emlegetett 19. századvégi csoport „udvarház-költő”-je, Petelei István balladisztikus hangulatú, máig élményt adó, értékekkel bíró novellái („beszéddek”) közül következik a „Csifó fráter és a lova” bemutatkozása. A Petelei-hősök sorsa többnyire már megpecsételtetett, amikor a cselekményt felütő első mondatot elolvassuk. Így van ez a „Csifó fráter és a lova” című megrendítően szép novella esetében is. (A „fráter” – a német „Gefreiter” – az osztrák-magyar közös hadseregben a legkisebb altiszt rang népies neve volt.) Egy árva fiatalember kegyetlen sorsának a végkifejletéről tudósítja az olvasót ez a stilisztikai s esztétikai értékekben egyaránt gazdag *lirizált próza*.

Anton Csifó frátert szabadságolták a betegsége okán. Hitvány, köhögős, keszeg fickó volt. A szüleit nem ismerte, és sokat vetődött a falujában kegyelemkenyéren, míg katonasorba nőtt. Minthogy lángoló szemmel ügyelte a testét tapogató doktort, s untalan unszolta, hogy: „ne tessék vizitálni a bordáimat, mert az jó itt is, ott is”, a német „tauglich”-ot mondott rá, bárha szűkmellűnek találta. Mint mondom, nem volt neki senkije odahaza.

Jó, tüzes huszár lett Csifóból; merész, rendes, engedelmes. A lovát (Lármásnak hívták) roppantul szerette; a szerei (a bőrátvetői, csákója, bundája, szíjai, sapkája) az ágya fölött a polcon tökéletes rendben állottak éjjel-nappal; puskája, kardja ragyogtak; a pajtásai – mint jó székely fiúk – igazszívű, füttyös beszédű fickók valának, a tisz urak nagyon megkedvelték, úgyhogy Anton Csifó oly boldog, elégedett volt ebben az ő családjában, a nagy kaszárnyában, mint egy kis isten. Mégis Csifó a tavaszra úgy lehitványodott, mint egy leperzselt mező száraz kánikula után.

Köhögött, fulladozott, de akárminth kimélgették is a tiszt urak (ha valami zákányos őszi szél zörgette tán a lombokat, ki-kihagyták a gyakorlatból), a német doktor egyszer, mintha csak esetleg jutott volna eszébe, kedélyesen megtaszította Csifót, s így szólt hozzá:

– Te huszár, menjél haza, és szedjed össze magadat, mert nem jól kinézel.

– Én? én? dehogy, instálom – dadogta Csifó, s elborult a szeme – itt hagyjam én? a kaszárnyát? én?...

Azonban itt nincsen szó, se jobbra, se balra... kimondatván a szót, Anton Csifó fráter hazament, hogy szedje össze magát, mint az parancsoltatott.

Hazament a szóvátai sóhegyek felé. A kankalinok már le voltak akkor virágozva; a semlyékes Szakadában az aransárga mocsárvilággal behímезte már a mezőt a nyár eleje... a tavalyi cserfaleveleket már letaszította a ragadós, fényes új lomb... fecskék tojtak a sósziáklák emyője alatt; a lágy, andalító tavaszi levegőt a

búzáat érlelő meleg váltotta fel a madárdalos völgyekben... Anton Csifó elkeseredve, mi szépet, mi kedvest nem vett – idegenül, fáradtan ödöngött, s igen sínylette a kaszárnyát.

Nem barátkozott, nem beszélgetett a parasztokkal; nem, Csifó a város felé vezető országút mellett való berekben lógott egész nap; egy-egy cserfa tövére lekuporodva, nagy tüzeket rakott, s nézett arrafelé, ahol a kaszárnya fekszik... álmódzott és igyekezett, hogy összeszedje magát, amint az parancsoltatott.

... Ott benn a kaszárnyából már mennek ki a gyakorlatra a huszárok, a trombitaszó szárnyal a mezőn a Maros mellett... a nap játszik a ragyogó szerszámokon, lovak szőrén... egyformán dobognak a patkós lábak, aztán hajrá! hegyek ellenében, a föld is reszket örömeiben, amint a huszárok száguldanak át a testén... a menték lebegnek... ó, Anton Csifó kitátott szájával lélegzett, aztán köhögött, és igen fázott, dacára a lobogó nagy tűznek, amely a lába előtt égett.

Aztán hazamennek... „Lármás”-t valaki megcsutakolja (ki? vajon ki?); a csajkáiban hozzák már a párolgó lét; a fiúk leheverednek a fehér pokrócokra; pucolják az egyet-másokat, míg valamelyik kacagva beszél el, mint fogták el a mezőn ögylgő vén huszárt nagy derendóciával... ó, mindez oly rendes, kedvverítő dolog...

A tűz Csifó előtt hamvába fullad lassanként; a zsarátnok halk nessel omlik szét... csak nézi, nézi, s nyögve sóhajt fel, és hallja, amint alkonyatban énekliek a kaszárnyában a szerelmes nótákat az ágyak tetején heverő fiúk; a kedvesnek édes csókjáról; vagy anyjuk meleg öleléséről, kakastejjel gyúrt kalácsáról...

Anton Csifónak senkije sincsen, se anyja, se szeretője... Neki minden gyönyörűsége ott a kaszárnyában bimbózott, virágzott ki... A faluban, idehaza, kutyába se veszik; ezek a házias gazdák, kik a kegyelemkenyéren felnőtt fiút ismerik... a leányok félvállról néznek rá – ha százszor is huszár! – mert egy pázmát ki nem tud kapálni velük a törökbúzás oldalán; s a fiúk, ezek az izmos, tömzsi, kemény, veszekedő székelylegények lenéznek, ó! ... egy cseppet se szedheti össze magát Csifó idehaza, hanem idegenképpen csatangol a mezőn, oldalakon; és a meleg ájterben úszó szűk völgyekben didereg, visszaírva hangos kaszárnyára, a párás, langyos istállóra; vágyik a trombitaszóra; a pajtásokra; virzsínia szivarokra, promenárookra, és romlik, mind jobban, jobban, már csak árnyéka annak a Csifónak, akit parancsszóra hazaküldtek, hogy szedje össze magát.

És amint így a zabfülek már sárgulva hajladoznak a szellő libegésén; a kukorica szakállai barnulva fityeg a cső száján; a völgyön, amint szállong a fenyves szurkos illata... egyszer egy délután hosszú sorban kigyózik fel egy nagy csapat a remetei úton, az emelkedőn.

Zörgő szekerek jönnek elől, utánok fényes huszártisztai csapat, és mellettük, és utánuk ficáncoló huszárlégények, rendetlen csomóban.

Anton Csifó ránézett a látományra. Reszketett, s törülgette a szemét, hogy megtudja: ébren van-e? A patkók kattogása már hallatszik a köves úton... tehát felszökött esze nélkül Csifó, és rohant a berken át, az országút felé.

Ó... tán megbotlott, tán elfulladt a futásban, megtémaszkodott egy öreg eperfához, s így szólt: „Még megbolondulok... hisz az a tarka kanca ott tán a Magyaros... a deresen túl: a Nőhang... mellette a Lator, a Mendel, a Kényes... tán csak nem az én századom az, ó teremő Jézus atyám, aki ott jön?

Ismét összeszedte magát, s idejében az országútig érkezett:

– Hová mentek, fiúk, hová? – rebegte, és fölemelte mind a két karját. A katonák ránéztek, de csak mentek tovább, mert nem ismerték meg...

Csifó rekedten kiáltotta:

– Hova, hova mentek?

Berontott a lovak közé... Egy privátdiner poroszkált leghátul két vezetéklóval, s odadobott néhány szót.

Valami gyakorlatot készítenek elő a tiszt urak... s az első stáció ott a faluban lesz, míg a lovak kipihennek...

– Hé... hé! – kiáltotta Csifó, s lobogtatta a karjait a feje fölött. Ó, Istenem! Hátul, egészen hátul egy fekete ló ballag lesütött fejével... Mintha egy hegyes tüvel szúrták volna meg Csifót. Üvöltöni kezdett:

– Ó, a Lármás... a Lármás, az én lovam, az én édes lovam...

A katonák megállottak.

– Te vagy az, Csifó? – kérdezte az egyik.

– Te, Csifó, mit keresesz itt? Élsz-e még?

Ebből mit se hallott.

A fekete ló visszánézett az ismerős hangra, és halkán felröhögött.

– Én... én, lelkem, én vagyok! – kiáltotta – édes lovam, én vagyok egyedül. – S ilyfajta számárságokat rebegve megtelt mind a két szeme, és odaugrott, és átölelte a ló nagy fejét.

A huszár mindjárt leszállt a Lármásról, a többiek körülvették a mezítulábas parasztfiút. Még a tiszturak is megállottak, de senki egy szót sem szólt.

– Te, lelkem – rebegte, és cirógatta a barmot, veregette, ölelgette, és Lármás odanyomta a kobakját a fuladozó ember melléhez. A könny csak buggyant a Csifó szeméből, és végigcsorgott lesóványodott arcán.

Aztán így szólt:

– Felülhettek, ugye? Felülhettek rá még egyszer? Utoljára.

– A ló nincs megcsutakolva – mondta félhangosan egy kevély tekintetű hadnagy, de azért ő se szólott többet, mer oly mélységes vágy sugárzott ki a Csifó szeméből, oly félénk, alázatos, egyszerre rimázkodó és követelő lélek ült ki az arcán, hogy annak nem lehet ellentmondani.

– Miket beszélsz? Mért utoljára? – kérdezte durva hangon egy huszár, és tízen szöktek oda, hogy felsegítsék Csifót a lóra. De Csifó egy ugrásra a Lármás hátára szállt föl.

Lármás pedig halkán nyertett fel, s kényesen megszegte a nyakát, amint Csifót megérezte a nyeregben, és úgy lépegetett, mintha tojásan járna.

Mindenki odanézett.

Száz lépést előre tett vele, és százat vissza. Tátott szájával lélegzett Csifó, és kigyúlt az orcája. Arra valami az eszébe jutott, egyet csettintett, megszorította a ló vékonyát, nagyot kiáltott, megragadta a kantárszíjat – s azzal hajrá! nekivágatott a dombos oldalnak.

Hogy rohant a Lármás! Mint a szélvész. A kavicsok röpködtek a lába alól.

– Mit csinál az a bolond? – kérdezte mosolyogva a tiszt.

– Fogjátok el – mondta egy második tiszt, de harag nélkül.

Mindenkinek jó kedve szottyant.

Négyen is utánairamodtak.

Milyen futás volt az!

Lármás szállt, mint a madár. Aligha érintette is a gyepet.

A legények kiáltottak.

A Csifó inge lobogott a szélben, az arca égett.

Aztán az élen fogták el. Csak úgy lefordult a lóról Csifó. Igen lihegett... aztán vér buggyant ki az ajkán. Köhögött, de mosolygott.

– Szép volt – rebegette bágyadtan.

A ló a fiú felé hajolt, meleg párát fújta rá s kaparta a gyepet.

(1905)

Az in medias res indíttatású elbeszélés első bekezdése felér egy tragédiával. Helyezzük egymás mellé a Csifó állapotát jelző sokatmondó szavakat! A betegségéről tanúskodók a „szűkmellű”, „hitvány”, „köhögös”, „keszeg”, míg a „kegyelemkenyeres” az árvaságáról ad hírt ebben a szövegösszefüggésben, nevezetesen: „... nem volt neki senkije odahaza.”

A tragikus légkörű, balladisztikus novella egy árva fiú haláltusáját festi elénk. Ennek középpontjában a bajtársak, az emberi közösség iránti vágy áll. A mű cselekményvonulatát így ragadhatjuk meg:

I. Tüzes huszárrá lett Csifó

II. a) Tavaszra „lehitványodott”, súlyos betegség kerítette hatalmába

b) 1. Kimondatott: menjen haza!

2. A berkekben lógott egész nap – álmodozott...

vágy → ← valóság

vágtatni nincsen anyja se

komázni szeretője se

nótázni kegyelemkenyeres

3. Találkozás a huszárpajtásokkal.

c) Az utolsó vágta

III. Csifó halála

A fiú testi betegségét csak súlyosbította lelki bántalma, a „senkinek sem kellet” drámai sodrású beismerése. Ezt kiáltja a „Hazament a szovátai sóhegyek felé” gondolati egység. A táj és a beteg ember elidegenedését az ellenpontozott szerkezet csattanószerű zárása még fájdalmasabbá teszi: „...idegenül, fáradtan ödöngött, s igen sínylette a kaszányát.”

Peteleinek a hősével való érzelmi azonosulása, a főhős iránti egyértelmű tisztelete, a szenvedő szenvedését enyhítő írói eljárása nem olcsó, színpadias fogás. Erőltetés nélkül is feltűnhet a párhuzam Csifó magánya és Petelei egyre fokozódó lelki magánya között. Csifónak

„... minden gyönyörűsége ott a kaszányában bimbózott, virágzott ki.” S Petelei? Tudjuk, legszívesebben Marosvásárhelyt, Remeteszegen meg Szovátán élt. Idegbaja azonban mind erősebbnek bizonyult.

A feszültség a „látomány” kialakulásától mind a cselekmény lebonyolításában, mind a formában egyre nyilvánvalóbban érződik. Nézzük meg a vágy beteljesülésének felejthetetlen sorait!

(...)

Mindenkinek jó kedve szottyant.

Négyen is utána iramodtak.

Milyen futás volt az!

Lármás szállt, mint a madár. Aligha érintette is a gyepet.

A legények kiáltottak.

Csifó inge lobogott a szélben, az arca égett.

(...)

Olyan ez a felívelő, szárnyaló szakasz, mint egy szabadvers. Dal, prózában – gondoljuk meg: a hangok polivalenciája nem független a mondatok értelmétől, mivel a mondat előtérbe hozhatja a hang egyik vagy másik sajátosságát. A kiemelt rész 92 mássalhangzója ekképpen oszlik el:

explozívák	spiránsok	affrikáták	likvidák	nazálisok
36 (39%)	16 (17%)	6 (7%)	15 (16%)	19 (21%)

Kitetszik a fentiekből, hogy a zár- és orrhangzók jelentős számban (= 55) vannak jelen a szövegegységben. Nézzük, miről vall ez a hét mondat! Csifó a barátai között újra otthon érzi magát, de már a tüdővész elhatalmasodása miatt halálán van. Ebben a végső találkozásban két csomópont kristályosodik ki: boldogságtudat → ← haláltudat, amit megerősít a hangok tanúságtévése, tudniillik felsejlik a biztos vég közelsége. A lágy és a zöngés m, n gyakorisága ellenére a kemény zárhangok kopogása, zöreje keménységet, zordságot, feszültséggel teli atmoszférát teremt. Ebben a balladisztikus novellában a stilisztikai s esztétikai értékek egyikét a hangfestés által keltett összbenyomás, a hangok többletjelentést hordozó szerepe adja.

A fentiekben említett Petelei-novellák is őrzik a régi erdélyi, székely népnyelv ízes, erőteljesen kifejező, szemléletes fordulatait: „A pénz nehezen terem a becsület mezején” („Balogh Eszti elment...”), „Az Úr későre adta nekem e gyermeket” („A tiszta ház”), „Csifó tavaszra úgy lehványodott, mint egy leperzselt mező száraz kánikula után” (Csifó fráter és a lova”). Nem hagyhatók figyelmen kívül a mondatszerkezetek sem. HERCZEG GYULA már idézett munkája szerint az 1880-as évek elején a prózastílus differenciálódott. A rövidmondatosság jelenti az újdonságot. Az erős érzelmi hatást az alig bővített, megállapítást kifejező (kijelentő és felkiáltó, valamint a kérdő mondatok, továbbá az állítmányt nélkülöző, vagyis kihagyásos mondatok keltik. Petelei szívesen él a rövid mondatokkal, amelyekből feltűnően hiányoznak a bővítő szerkezetek. Nem túlzás takarékosággal építő stílusról beszélni. Az úgynevezett Petelei-stílusról HERCZEG GYULA kifejti: „... az összetett mondatokban a szóelemek száma 11 és 21 között váltakozhat.” Ehhez hozzá kell még tennem, hogy a metaforikus színező jelzőt általában kerülí írónk. A drámai fordulat a gondosan megformált, egyszerűsége törrő mondatból, bekezdésekből válik nyilvánvalóvá.

Az olvasói figyelemnek néhány novellára irányításával kívántam szólni, emlékezni egy mára eléggé elfeledett íróról, ha úgy tetszik: „udvarház-költő”-ről, vagyis Petelei Istvánról, akinek írásait a finom lélekrajz mellett a balladai szerkesztés jellemzi elsősorban. Irodalom-

történetünkben Mikszáth mélyreható társadalombírálatával, Tolnai szenvedélyes dzsentriábrázolásával, Tömörkény alapos emberismeretével vethető egybe úgy, hogy látható: a faggatott korban Petelei új szint jelentett érzéseivel, őszinte és becsületes igazságérzetével, az elesettek iránt tanúsított humanizmusával. Thury Zoltán az ő nyomdokain haladt hősei életének a társadalmi erők mentén történő ábrázolásáig.

A középiskolai irodalmi tananyag büszkélkedhet azzal, hogy szót ejt Petelei írásművészetéről. Holott a 13–14 éves olvasóknak sem jelentene hátrányt, ha ismernék e novellistánk néhány remekét. Éppen ezért tettem ide ízelítőül (esetleg emlékeztetőül) ezt, az 1905-ből valót. A feldolgozását segítő álljanak itt a következők!

1. *Lírai ihletettségű elbeszélésnek* tarthatjuk Petelei István művét. Keressünk adatokat az előző állítás igazolására olvasás közben!

2. Mit tudunk meg Csifóról és társairól? Olvasmányélményeink felidézése után szerkesztük meg az eseményeket láttató vázlatot úgy, hogy vegyük figyelembe az epikai alapmodellt!

3. Igazoljuk, hogy az epikusság, a líraiság és a drámaiság jegyei egyaránt átszövik Petelei műalkotását!

4. Van-e összefüggés a történet és a tájfestés között?

5. Idézzünk példákat a humorra, a fanyar ironiára és a tragikumra!

6. Ajánlanánk-e elolvasásra, illetőleg újraolvasásra Petelei István elbeszélését? Fejtsük ki a véleményünket egy részletes műismertetésben!

IRODALOM

1. Berei Andor (szerk.) 1962: *Új magyar lexikon Mf–R, V.*, Akadémiai Kiadó, Budapest.
2. Bisztray Gyula 1955: *Lobbanás az alkonyatban* (Válogatott elbeszélések és rajzok). Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest
3. Diószegi András: *Turgenyev magyar követői* (Tanulmányok a magyar-orosz irodalmi kapcsolatok köréből)
4. G. Tóth Károly 1995: *Kis magyar irodalomtörténet*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest
5. H. Tóth István 1998: *Régmúlt kövei között* (Irodalmi feladatgyűjtemény 12–13 éves olvasóknak). Mozaik Oktatási Stúdió, Szeged
6. Kéri József (szerk.) é. n.: *Petelei István: Válogatott elbeszélések*. Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó, Marosvásárhely
7. Herczeg Gyula 1980: *A XIX. századi magyar próza stílusformái*. Tankönyvkiadó, Budapest
8. Kárpáti Aurél: *Petelei István*
9. Nemeskürty István 1983: *Diák, írj magyar éneket!* (A magyar irodalom története 1945-ig). Gondolat Könyvkiadó, Budapest

NANSZÁKNÉ DR. CSERFALVI ILONA
főiskolai tanár, a neveléstudomány kandidátusa
Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskola
Debrecen

Metodikai tézisek a sikeres iskola ügyében

1. Az intézményes nevelés körében az iskola sajátos szerepeit a pedagógiai hatások rendszere jellemzi, és pedig: a célirányos és irányított, irányított és önirányított, szervezett és spontán, a nevelők és növendékek kapcsolatára épülő, autonóm logikájú, integratív, csoportos és egyedi irányú, metodikailag megalapozott direkt és indirekt elemek összessége.